

Leerlingenblad bij de les 'Tijdsbeleving bij de Romeinen'

De dichter Martialis (40-104 n. Chr.) stond bekend om zijn epigrammen: korte, geestige gedichtjes, waarin hij vaak kritiek leverde op het gedrag van zijn stadsgenoten in Rome. Het aardige is dat we door zijn gedichten een inkijkje krijgen in het dagelijkse leven ten tijde van het keizerlijke Rome. Uit onderstaande drie gedichten leren we meer over de Romeinse dagindeling en de sociale conventies die daarbij hoorden.

1. Een dag uit het leven van een Romein (Epigram 4, 8)

In dit gedicht beschrijft Martialis het dagschema van een welgesteld Romeins burger. Het is belangrijk om niet te vergeten dat het in deze gedichten meestal gaat over de bovenste lagen van de Romeinse samenleving.

Prima salutantes atque altera conterit hora,
exercet raucos tertia causidicos,
in quintam varios extendit Roma labores,
sexta quies lassus, septima finis erit,
5 sufficit in nonam nitidis octava palaestris,
imperat extructos frangere nona toros:
Hora libellorum decuma est, Eupheme, meorum,
temperat ambrosias cum tua cura dapes
et bonus aetherio laxatur nectare Caesar
10 ingentique tenet pocula parca manu.
Tunc admitte iocos: gressu timet ire licenti
ad matutinum nostra Thalia lovem.

Aantekeningen

1. prima ... atque altera ... hora	<i>onderwerp</i>
saluto (salutare)	<i>begroeten (het gebruikelijke begroeten van de patroon in de ochtend)</i>
salutans, -antis	<i>hier: begroeter, bezoeker</i>
contero (conterere)	<i>vermoeien, uitputten</i>
2. exerceo	<i>bezighouden, afmatten</i>
raucus	<i>luid</i>
tertia	<i>vul aan: hora</i>
causidicus	<i>advocaat</i>
3. quintam	<i>wat vul je weer aan?</i>
Roma	<i>onderwerp</i>
extendo (extendere)	<i>hier: rekken</i>
4. lassus (bijv. nw.)	<i>vermoeid</i>
sexta quies lassus	<i>vul aan: erit</i>

finis	<i>het is onduidelijk of Martialis hier het einde van de rust of het einde van het werk bedoelt</i>
5. sufficio (sufficere)	<i>hier: geschikt zijn</i>
<i>lees: octava (hora) in nonam (horam)</i>	
nitidus	<i>glimmend, glanzend</i>
palaestra	<i>worstelschool, hier: worstelpartij (Waarom worden deze glanzend genoemd?)</i>
6. extructus	<i>ppp van extruo (extruere): opbouwen, klaarzetten</i>
frango (frangere)	<i>hier: verzwaren (bedoeld wordt het op de bedden gaan liggen voor de maaltijd)</i>
torus	<i>hier: sofa, bed</i>
7. libellus	<i>boekje (met daarin gedichten van Martialis, om voor te dragen)</i>
decuma	<i>= decima</i>
Euphemus	<i>tricliniarchus van Domitianus, die het feestmaal in goede banen moest leiden</i>
8. tempero (temperare)	<i>hier: verzorgen, regelen</i>
temperat ... cum	<i>lees: cum temperat</i>
ambrosius	<i>goddelijk</i>
daps, dapis	<i>feestmaal</i>
9. aetherius	<i>hemels</i>
laxor (laxari)	<i>ontspannen, slap worden</i>
Caesar	<i>keizer Domitianus</i>
10. ingenti	<i>te verbinden met manu</i>
parcus	<i>hier: sober, gematigd</i>
11. iocus	<i>grap</i>
gressus, -us	<i>tred, gang</i>
licens, -entis	<i>brutaal, vrijpostig</i>
12. matutinus (bijv. nw.)	<i>van de ochtend</i>
Thalia	<i>muze van de komedie, staat hier symbool voor Martialis' gedichten</i>
lovem	<i>verwijst naar keizer Domitianus</i>

Het eerste en het tweede uur vermoeit de bezoekers (*i.e. mensen die hun patroon gaan begroeten*), het derde uur houdt de luide advocaten bezig, Rome rekt haar diverse bezigheden tot het vijfde uur, het zesde uur zal er rust zijn voor de vermoeiden, het zevende zal een einde maken (*aan het werk*). Het achtste tot het negende uur is geschikt voor glanzende worstelpartijen. Het negende draagt ons op om de klaargezette sofa's te verzwaren. Het tiende uur, Euphemus, is voor mijn boekjes, wanneer jouw zorg het goddelijke feestmaal verzorgt en onze uitstekende Caesar ontspant met hemelse nectar en de sobere bekers in zijn machtige hand houdt. Laat dan grappen toe: Mijn/onze Thalia is angstig om met haar vrijpostige tred Jupiter van de ochtend te benaderen.

1. Welk algemeen dagritme kun je uit dit epigram halen? Geef per uur aan wat er gebeurt.
2. Hoe laat eet men dan ongeveer in Rome? Op welk moment van de dag?
3. Wat gebeurt er na het eten?

2. Een opdringerige gast (Epigram 2, 27)

In dit gedicht heeft de man aan wie Martialis zijn gedicht richt last van ene Selius, die wel erg opdringerig om een uitnodiging voor het diner vraagt. Of komt het Martialis misschien toch goed uit?

Laudantem Selium cenae cum retia tendit,
accipe, sive legas, sive patronus agas:
'Effecte! graviter! cito! nequiter! euge! beate!'
'Hoc volui! Facta est iam tibi cena, tace.'

Aantekeningen

1. Selium	<i>lijd. vw. bij accipe (r.2)</i>
retia tendo (tendēre)	netten uitgooien
2. lego (legēre)	<i>hier: voordragen</i>
patronus ago (agēre)	<i>lett.: als advocaat handelen, vertaal: een zaak bepleiten</i>
3. effectus	uitstekend
graviter	zwaar, belangrijk
nequiter	<i>hier: scherp</i>
euge	bravo!, goed!
beatus	<i>hier: prachtig, super</i>
4. facio (facēre)	<i>hier: voor elkaar krijgen, veilig stellen</i>

Wanneer Selius jou prijst en zijn netten uitgooit voor een maaltijd, accepteer hem dan, of je nou aan het voordragen bent of een zaak bepleit: 'Uitstekend! Goeie! Dat was snel! Scherp! Bravo! Super!' 'Dat wilde ik! Je maaltijd is al veilig gesteld, zwijg nu.'

4. Op welke tijden van de dag doet Selius zijn best om een uitnodiging voor een diner binnen te halen?
5. Hoe zou dit gedrag kunnen worden beoordeeld vanuit sociaal oogpunt?

3. Overdreven op tijd (Epigram 8, 67)

In dit gedicht is Caecilianus zo vroeg gekomen voor het diner, dat Martialis er nog niet op voorbereid is. Hij geeft een goede suggestie voor de volgende keer.

Horas quinque puer nondum tibi nuntiat, et tu
iam conviva mihi, Caeciliane, venis,
cum modo distulerint raucae vadimonia quartae
et Floralicias lasset harena feras.

5 Curre, age, et inlotos revoca, Calliste, ministros;
sternantur lecti: Caeciliane, sede.

Caldam poscis aquam: nondum mihi frigida venit;
alget adhuc nudo clusa culina foco.

Mane veni potius; nam cur te quinta moretur?

10 Ut iantes, sero, Caeciliane, venis.

Aantekeningen

1. nuntio (nuntiare)	aankondigen
puer	<i>hiermee wordt een tot slaaf gemaakte bedoeld</i>
2. conviva	als tafelgenoot, voor het diner
3. vadimonia differo (differre)	zittingen verdagen
raucus	luid
4. Floralicias	<i>te verbinden met feras: de wilde dieren van de Spelen van Flora</i>
lasso (lassare)	vermoeien, afmatten
harena	arena, amphitheater
5. age	<i>hier: hup, haast je!</i>
inlotos	ongewassen
Callistus	<i>een tot slaaf gemaakte van Martialis</i>
minister, -tri	bediende
6. sterno (sternere)	<i>hier: klaarzetten</i>
lectus	<i>hier: aanligbed</i>
7. caldus	warm, heet
frigida	<i>vul aan: aqua</i>
8. algeo	het koud hebben
nudo foco	<i>lett.: met een naakte haard, vert.: zonder haardvuur</i>
clusa	<i>ppp van claudo (claudere)</i>
9. mane	's ochtends vroeg, vroeg in de ochtend
moror (morari)	<i>hier: treuzelen, wachten tot</i>
10. ianto (iantare)	ontbijten

Jouw jongen heeft jou nog niet eens het vijfde uur aangekondigd, Caecilianus, en (toch) kom je al naar mij voor het diner; ook al hebben ze net pas de zittingen verdaagd van het luide vierde uur en vermoeit de arena de wilde dieren nog voor de Spelen van Flora. Ren, Callistus, haast je om de nog ongewassen bedienden te roepen. Laat de aanligbedden klaargezet worden. Ga zitten, Caecilianus. Je vraagt om heet water, terwijl mijn koude water nog niet is gekomen. De gesloten keuken heeft het

nog koud, zonder haardvuur. Je kunt beter vroeg in de ochtend komen, waarom zou je wachten tot het vijfde uur? Je bent te laat gekomen, Caecilianus, om te ontbijten.

6. Wat was blijkbaar ook een manier om te weten hoe laat het was?
7. a. Welke activiteiten uit dit gedicht kunnen we koppelen aan het ritme uit het eerste gedicht?
b. Komen de tijden uit de twee gedichten overeen?
8. Wat is de clou van dit gedicht?
9. Wat kunnen we uit dit gedicht leren over sociale conventies rondom op tijd komen?
10. We hebben het tot nu toe vooral gehad over dagindelingen van de elite, maar de bedienden van Martialis zijn ook aanwezig in dit gedicht. Wat leren we over hun dagritme?